

MARKOVITS JUDIT

Útravaló

Majd' húsz éves gyermekvédelmi felelősi munkám során megtapasztalhattam, hogy egyes családoknál váláskor az érzelmi kapcsolatrendszer mennyire szélsőségesé torzulhat. Tudhatja-e bárki pontosan, mi zajlik a gyermekben, amikor mindennapjai abban telnek, hogy a családtagok egymás ellen használják a személyét? Minél kisebb a gyerek, annál kevésbé képes hosszabb távon kezelni ezt a helyzetét, és előbb-utóbb bekövetkezik valami olyan esemény, melyre senki sem számított. Mert a válás mindenkit kibillent a lelki egyensúlyából. Az alábbi esetet – az érintett gyermek iránti kegyeletből csak most – feljegyzéseim és emlékeim felidézésével írtam meg.

ELŐZMÉNYEK, INTŐ JELEK

A nyolcosztályos gimnáziumba újonnan felvett kislány családi hátterét még alig ismertem, de az már feltűnt, hogy szülei mindig felváltva jönnek érte, együtt sohasem. A kislány naponta ugyanolyan örömmel csimpszkodott az apja, mint máskor az anyukája nyakába. Ezt aztán hangos alkudozás követte, amelynek hosszúságából számomra hamar kiderült – még távolról is –, melyikük az engedékenyebb. Rendszerint az apuka volt a „puhább”, és egy-egy szorosabb öleléssel, szájbiggyesztéssel, repdeső szempillacsapással, esetleg a puszik duplázásával hamarabb eltéríthető volt a játszótér, a cukrászda vagy a bevásárlóközpont felé.

Még csak szeptember közepén jártunk, amikor az édesanya megszólított a folyosón

a problémájával. Intézményi gyermekvédelmi koordinátorként, s egyben kislánya osztályfőnök-helyetteseként is végighallgattam mindazt, amit a folyamatban lévő válásukról elmondott. Az asszony hevesen gesztikulált a benne felgyűlt negatív érzelmei miatt. Hosszasan ecsetelte az anyósa áskálódását és annak fiacskája – vagyis az ő férje – gyengeségeit.

A végén – váratlanul és nem kis meglepetésemre – felszólított: ezentúl ne engedjem haza a kislányát az édesapjával, ő egy órával később úgyis befut érte. Erre valószínűleg hasonló választ kaphatott korábbi iskolájukban, mint tőlem, mert amint idézni kezdtem a helyzetükre alkalmazandó törvényt, azonnal felpattant, megragadta a gyerek kezét uszonnástul, és köszönés nélkül elviharzott vele.

A MÁSIK FÉL

Ezen előzmények után már én kezdeményeztem a találkozást az édesapával. Nehezen akarózott jönnie, csak többszöri egyeztetés után sikerült összehozni a beszélgetést. Megerősítette a feleségével kapcsolatos helyzetüket, majd' két éve húzódik már a válásuk, a kislány elhelyezésén folyik a vitájuk. Röstelkedett beavatni az anyós-meny vitába. Sokáig magát vádolta kapcsolata megromlásáért, beismerte, hogy a gyermek nevelésében sohasem voltak határozott elvei, mégsem érezte magát olyan szélsőséges szülőnek, mint amilyen szerinte a neje volt.

Magam sem véltem teljesen alkalmatlannak az apát a nevelésre, hiszen a legvégén kibökte az intézmény számára is fontos megállapítást: úgy tapasztalja, egyre kezelhetlenebb a kislánya, ezért írárták át az általánosból a szigorúbb gimnáziumba.

Amikor vele van, az anyjára hivatkozik az engedmények terén, és fordítva. Vagyis szépen *kijátssza* mindkettőjüket, amit az édesanya sohasem akar beismerni. He-lyette őt rendszeresen mindennek elmondja

a gyereke előtt, és trágár hangon odaszól a nagymamának is. Gyakran pattanásig feszíti a húrt a kiállhatatlan természetével.

A bíróságon olyan dolgokat vágott a fejéhez az asszony, amiről tudomása sem volt. Nagyon elfáradt az egész huzavonától, szeretné, ha vége lenne a dolognak. Neki már az is mindegy, hogyan, csak fejezzék már be, a gyerek érdekében! Az utolsó mondatoknál nagyon megsajnál- tam, sűrűn folyt szeméből a könny. (Hány őszintén síró édesapát láttam az utóbbi években!) Kicsit megkönnyebbülve búcsúzott el tőlem. Hosszasan rázta a kezem és halkán megköszönte, hogy egyáltalán kíváncsi voltam őrá is, *esélyt adva az apai érzéseinek*, a lelkiismerete indította tisztázási igyekezetének.

A DÖNTÉS

Szeptember végén néhány napot hiányzott a kislány. Csak a nagymamáját tudtam telefonon elérni. Elhaló hangon tudatta velem, hogy kimondták a válást, és az anyjánál helyezték el a kislányt. A bíróságról hazafelé menet az anyuka összecsomagolta a gyerek holmiját a nagymamánál – és ahogy pár nappal korábban tőlem, éppen

olyan hirtelen távozott a gyerekekkel. Biztos volt a győzelmében: a gyerek nála marad!

Fájdalmas hangon, szinte suttogva mondta, hogy úgy érzi, nem ezt érdemelte sem ő, sem a fia, aki éjt nappallá téve dolgozott, hogy szakmát szerezhessen a felesége. Nappali tagozaton, mert nem munka mellett tanult! Amit ez a kisgyerek

látott-hallott az anyjától az utóbbi napokban, ő szégyelli magát helyette! Természetes gondolatként sza-

kadt fel belőle a jogos kérdés: *Elhelyezés-kor – vagyis a gyermekek sorsát érintő döntéseknél – miért nem előzi meg a döntést valamilyen alkalmassági vizsgálat, külön-külön, a szülők esetében?*

Valószínűleg az is nagyban befolyásolta a gyermek elhelyezését, hogy az édesapa kéthetenként vidéken dolgozott, bár a nagymama személyesen felajánlotta a gyámügyön is, később a bíróságon is, hogy ő addig helytáll a kislány ellátásában, ahogy eddig is tette.

A családgondozó szerint sem a legmegfelelőbb döntés született a gyermek szempontjából. Az édesanyát a fiatal kora, tapasztalatlansága és *éretlensége* miatt kevésbé tartotta nevelésre alkalmasnak. Sokkal kiegyensúlyozottabb élete lehetett volna az apjánál. Ebben maradtunk.

AZ ISKOLÁBAN

Az órák alatt a kislány gyakran elővette – az akkor igen divatos – tamagocsijait. Társai ezért hamar ráragasztották a Tami nevet gúnynévként, amiért mégsem haragudott. Sőt, elvárta, hogy mindenki ezen a néven szólítsa. Az utolsó órán szépen kirakosgatta az „állatkáit”, abban bízva, ta-

lán én, aki sokat tudok róla, engedékenyebb leszek a többi tanárához képest. Többszöri kérésem után bezártam a szekrénybe a játékeit, hogy még a hangok se hallatszódjának ki. Óriási jelenettel adta tudtomra tiltakozását, mert éppen az etetésük ideje közeledett. Amikor látta a hajthatatlanságomat, egyik pillanatról a másikra képes volt váltani, abbahagyta a színjátékát, bekapcsolódott az órai munkába, nehogy kimaradjon a jóból.

Természetesen megkérdeztem az anyukát, mi volt a célja a tamagocsik megvételeivel? Szerinte ez a játék segíti rendszerességre, netán felelősségre nevelni a kislányát. Próbáltam ecsetelni, hogy éppen az ellenkező hatást érte el vele, hiszen legfőbb feladatától, *a tanulástól vonta el a figyelmét*, ráadásul folyamatos feszültségben tartja a gyereket. Az aktuális órai munkára nem képes koncentrálni.

Kezébe nyomtam mind a négy „állatkát” és kellő nyomatékkal megismételtam a kérésemet: ezeket az iskolába ne hozza be, mert kizökkenti a gyereket! Ebben elég határozott voltam, mert többé nem került elő egyik játék sem.

Számos tapasztalat kellett ahhoz, hogy rájöjjenek: a szerepükben bizonytalan szülőkkel meggyőzően, egyszerű mondatokkal, egyenes beszéd útján lehet a leghatékonyabban kommunikálni. (Persze úgy, hogy az illető személyét közben tiszteletben tartom.) Ezzel is tudatosíthatjuk bennük a *kölcsönös felelősségvállalást* a gyermekükkel kapcsolatban.

Idővel úgyis minden érintett rájön arra, ki volt az, aki őszinte segítő szándékkal volt iránta, és ki az, aki hízélgéssel, apró csúsztatásokkal csak manipulálni akarta, és távol tartani magát a problémától.

AZ ÉRETLENSÉG TOVÁBBI JELEI

Sajnos, ennél az édesanyánál mások számára is hamar megmutatkozott az emberi-erkölcsi alkalmatlansága a gyerek irányításában. Leánya nevelésében hiányzott mellőle egy olyan tapasztalt asszony, mint amilyen éppen az anyósa volt.

Aggódva láttuk, milyen gyorsan és nagymértékben veszi át a kislány az anyukának az életéről, értékekről és szabályokról alkotott, meglehetősen torz felfogását. Az anya sohasem azon igyekezett, hogy feloldja mindazt a sok lelki sérülést, amit a gyerekeknek el kellett szenvednie a válás miatt, hanem még tüzelte is a kislányt az általa egyébként szeretett rokonok ellen. Ettől aztán még vadabb és féktelenebb lett a kiskamasz.

Mikor a fogadóórákon sorra ezzel kellett szembesülnie, még ő szólította fel a kollégákat: „Csak keményen bánjanak a gyerekekkel, annyira dacos otthon is!” Vagyis,

azzal a bumerángeffektussal kellett szembenéznie, amire maga sem gondolt!

Nála a *sorozatós jelzéseink hatása rendre elmarad* –

állapítottuk meg az eseti pedagógiai konferenciánkon –, annak ellenére, hogy szinte minden eszközzel megpróbálkoztunk. Arra jutottunk, hogy a családgondozó mellett a *gyámügyet is be kell vonnunk a preventív gyermekvédelmi folyamatba*. A szoros kapcsolattartás eredményeként a családgondozótól megtudtam, hogy a korábbi iskolában ez az édesanya állandóan azon mesterkedett, hogy kislánya osztálytársainak a szüleit egymással összeugrassza. Idővel kiderültek ezek a mesterkedései, és már senki sem óhajtott vele kapcsolatban lenni.

a korábbi iskolában ez az édesanya állandóan azon mesterkedett, hogy kislánya osztálytársainak a szüleit egymással összeugrassza

Még a napi leckék közlésétől is elzárkóztak a társai, mikor Tami egy ideig betegeskedett. Ekkor minden előzetes bejelentkezést mellőzve a mama berontott az akkori osztályfőnökhöz, ezért is őt okolva, holott a családok és a környezet részéről mindez már csak válság volt a korábbi tetteire.

Ugyanakkor ő maga még a gyermek számára fontos *határidőket* (ebéd befizetése, kérvények beadása, időre megjelenni a megbeszélte találkozón stb.) *sem volt képes betartani*. Utólag mindig valamilyen gyenge magyarázkodásba kezdett, ahelyett, hogy végre észrevette volna magát! Ilyenkor, ha őt nem tudtuk elérni, helyette mindig a nagymama fizetett, de tudommal egyszer sem térítette meg neki ezen kiadásait, és sohasem köszönte meg a fáradozásait.

„Most bizonyíthatott az öreglány!” – kommentálta a kínos helyzetét mindenki előtt.

SZÜLŐI MINTA

Az alatt az egy év alatt, amíg közvetlen kapcsolatban voltam ezzel a szülővel, számtalan *megállapodást kötöttünk*, segítő a gyereke nevelését, de sohasem sikerült maradéktalanul eleget tennie vállalásainak. Részéről valahol mindig elcsúszott a dolog, ami rendre kudarcra ítélte együttműködésünket.

Idővel a kislánynak átadódottak – mintegy *útravalóként* – az anya trágár szófordulatai, az öltözködési módja, igénytelensége, a szertelen viselkedése. A mama – ameddig csak lehetett – mindig kimagyarázta ne-

künk a kislány dolgait, elfogultsága iránta nem ismert határokat.

Előfordult, hogy azért állított meg az utcán, hogy „intézzem már el” a gyermekjóléti szolgálatnál a családgondozójuk lecserelését, mert képtelen volt számára egy maga-

sabb támogatást kijárni. Máskor az osztályfőnök lecserelését próbálta meg elérni, előbb nálam, majd az igazgatónál is.

GYENGÜLŐ KÖTELEK AZ APÁVAL

Apa és lánya egyre ritkábban találkozhattak, később – az életbe lépett gyermekvédelmi törvény rendelkezésének értelmében – egy úgymond „semleges” területen kerülhetett sor a kapcsolattartásra. Bizonyára mindkettőjüket feszélyezte a családsegítő helyisége, és egy mindig jelen lévő harmadik személy. Elmaradtak a bensőséges sétták, az édesapa érzelmi-erkölcsi kötése egyre gyengült, amit az iskolában is észleltünk. Az apa és a nagymama már nem mindig tudta követni a kislány tanulmányait, úgy, mint korábban, amikor besegítettek a leckékben, a gyűjtéseknél, a vers kikerdezésében.

Mint utóbb kiderült, az anya fáradhatatlan volt a férje elleni hadjáratban. Minden lehetséges fórumot eszközként használt fel ellene. Tudta, mikor kell a gyámügyre menni, a bírósághoz fordulni, hogy a szülői jogainak érvényt szerezzen. Sohasem sajnálta az erre fordítandó időt és energiát, beadványai hemzsegték a férje elleni vádaskodásoktól.

Hiába vittem a hivatalokba a dossziényi anyagot a kislányról, amit tizenkét – a kis-

lányt tanító – kollégával állítottunk össze, mert a gyámügy és a rendőrség a mi **pedagógiai véleményünket** figyelmen kívül hagyta.

Hasznosnak tartottunk volna egy *családterápiát*, az apuka hajlott is rá a gyermeke érdekében. Milyen jó lett volna, ha legalább negyedévente-félévente valaki engem is meghallgat vagy beszámoltat hivatalosan a gyámügyön, és nemcsak akkor kéri ki a hatóságok az iskola szakmai véleményét, amikor már késő!

A BALESET ELŐTTI NAPON

Az intézményből hazafele menet észrevettem, hogy Tami igen bizonytalanul, imbolyogva lépked. Amikor beértem, láttam, hogy egy magas sarkú női cipő van rajta. Megmagyarázta, hogy az anyja tud a dologról, és viselését megengedte neki. Röviden utaltam rá, hogy hiába jó rá a cipő, de ez még nem az ő korosztályának való lábbeli, mert veszélyes lehet benne még egy rossz mozdulat is!

Másnap is szép meleg délután volt. Péntek lévén, a gyerekek csak úgy tódultak ki a kapun. Jobb felől a busz éppen kanyarodott az épület előtti megállóba, balról a másik két sávban megindult a forgalom.

Tami el akarta érní a buszt, és egy hirtelen mozdulattal átbújt az iskola kapuja előtti korlát alatt, kilőve magát a busz irányába, be a kocsisor közé. Hatalmas csikorgást hallottunk. Előbb az egyik gépkocsi szélvédőjének csapódott, majd azon átrepülve, egy másik kereke alá esett. Mésélték, akkora erővel történt az ütközés, hogy a cipői és a táskája is méterekkel

odébb repült, egészen a szemközti járdára. Rohamkocsival vitték el, és még aznap megműtötték a gerincét. Mély kómába került. Többé nem láttuk az iskolában.

KÉSŐBBI TALÁLKOZÁSAIM AZ ÉDESANYÁVAL

A sok műtét és kezelés miatt csak fél évvel a baleset után látogathattam meg először a családot, abban a lakásban, amit ugyan az anyós vett annak idején a fiatal párnak, de a férj a válás során mégis lemondott róla a javukra.

Az anya reményekkel telve, szinte vidáman fogadott, mert egy nappal korábban úgynevezett éber kómára váltott a kis beteg állapota. Ez azt jelentette, hogy követő szemmozgásokat, valamint nagyon kevés arcmimikát vélt felfedezni nála az édesanya. Bevallom, rám sokkolóan hatott a kislány élettelenek tűnő, erőtlen teste.

Látszott, hogy az anya a lakásban mindent a gyerek ápolásának rendelt alá. Sike-

rült egy speciális ágyat kölcsönöznie a tb-n keresztül, amivel kiválthatta a lánya emelgetését, és be lehetett állítani rajta a dőlést, több irányba is. Pa-

naszkodott, hogy mikor az apa tudomást szerzett a balesetről, meglátogatta őket, és mindenért őt okolta; akkor is csak azért jött, hogy tudassa, ővele soha többé ne számoljon. A nagymamát pár héttel a tragédia után szívroham vitte el.

Másodjára évekkal később láttam őket. Önkéntesek segítségével éppen sétára készülődték a házuk előtti járdán. Tami a to-lókocsiban félrebillent fejfel, kifejezéstelen

arccal, párnákkal kitámasztva ült. Az anyuka elmesélte mindennapi küzdelmeit a sterilitás biztosítása terén, és reménnyelelve említette, az ő kislányának ugyanúgy beindult a havi peteérése, mint a korosztályánál. Szemmel láthatóan sokat nőtt a kislány, ötven kiló feletti súllyal rendelkezett, de sajnos, továbbra is éber kómában létezett. A gyógytornász arra buzdított mindenkit, hogy csak beszéljenek hozzá, mert lehet, hogy hallja. Szerinte még van remény arra, hogy visszatér a kislány eszmélete, volt rá példa a gyakorlatában. (Napokig hatása alatt voltam ennek a találkozásnak is.)

Másnap elmeséltem a volt osztályának a látottakat. Egyikük felállt és még egy fontos mozzanattal kiegészítette a történeteket. Az egykori padtárs ismét szóba hozta a „rémes” cipőjét, amit az osztályfőnök akkoriban reggelente lecsereltetett vele a tornacipőjére, és amit Tami hazafelé makacsul mindig visszaváltott. *Hetek óta ez az oda-vissza játék folyt köztük, kollégám értelmét sem látta annak, hogy az anyát ismételen figyelmeztesse-kérje az ellenőrző útján, olyan reménytelennek tartotta a hatást.* Egyszer a folyosón négy szemközt kifakadt nekem: „Mondd, miféle útravalót kaphatott ettől az édesanyától ez a kislány?”

Eltűnődtem, miben lehetett része ennek a gyermeknek eddigi rövid élete során?

Őrök feszültségben élt az anya hangulatváltásai és a hazugságai miatt. Szinte naponta viták, acsarkodások keresztüzében kellett túlélnie a szülők „szeretetét”. Együttműködés helyett széthúzás jutott neki, empátia helyett lelki támogatást sem kapott. Amikor az apjával töltötte az időt a láthatáskor, a mama utána napokig faggatta a közös élményekről, és az apával közösen

kialakított szabályok felrúgására buzdította a gyereket.

Csoda-e, hogy a baleset előtti figyelemzetésem is lepergett róla?

Harmadszorra megint az utcán futottam össze az anyával, a szociális gondozójuk jelenlétében. Sikertült egy földszinti lakásra cserélnie az emeletit, ahol csak egyszerűen kitolhatta napozni az udvarra az ágygal együtt a nagylányt. Tami már elérte a hatvanöt kilót, és százhetven centis magasságával, fekete, dús hajával, arcvonásaival tisztára az apjára hasonlított. Még mindig azzal a lebiggyedt szájjal és erőtlen testtel feküdt, mint ahogy korábban is láttam.

Amint meglátott az anya, ott az utcán, emelt hangon rajtam kérte számon, miért nem voltak *szolidárisak* vele az egykori osztálytársak, sőt azok szülei és a tanárok sem, mert a baleset óta egyikük sem látogatta meg a lányát. (Tisztában voltam azzal, hogy az összes felgyűlt indulatát, keserűségét ott helyben, rajtam akarta levezetni, ezért az agresszió a részéről.)

Nagy hangon folytatta – így az arra haladók közül bárki megtudhatta –, hogy elvesztette az évekig tartó kártérítési perét is, amit a két gázoló járművezető ellen indított, nem vagyoni kár okozása miatt, magas életjáradékot követelve tőlük. Akkor is

heves gesztusok, széles mozdulatok kísérték vádaskodásait.

Elképedve hallgattam még egy rövid ideig, mert azt reméltem, legalább a har-

mincas évei elejére eljutott a saját *felelőssége* és *helyzete reális megítéléséhez*. Most újra kibukkant belőle a régi háritás, mindennel és mindenkivel kapcsolatban. Hirtelenjében nem volt jobb ötletem, mint gyorsan elköszönni.

Az esetek többségében az ilyen emberfeletti napi küzdelem és kín előbb-utóbb megváltoztatja az érintettek – korábban

azt reméltem, legalább a harmincas évei elejére eljutott a saját felelőssége és helyzete reális megítéléséhez

még oly harmonikus – személyiségét is. Idővel a megváltoztathatatlanba való bele-törődés segít egyensúlyba hozni a megren-dült lelki működést.

Ennek az anyuká-nak sem az események, sem az eltelt idő, sem mások önzetlen fárado-zása nem hozta meg a belső békét.

Számomra alapelv volt, hogy a közvetlen (hivatalos) kapcsolat után is nyomon kövessem korábbi gondozottjaim életét

tartásáért. Embertársaként elismeréssel te-kintek rá, hiszen heroikus teljesítmény volt ez a részéről, de nem lehet figyelmen kívül

hagyni mindazt a rosszat, amit szülő-ként a gyerekével tett.

A baleset után a szociális szolgálat mindvégig a család mellett állt. Havonta átlagosan tízen támo-

gatták közvetlenül az anyát a nagylány ápolásában: orvosok, kijáró nővérek, gyógytornászok, önkéntes egyetemisták, családgondozók, szociális munkások, szomszédok. (A temetés után az édesanya a pszichiátriára került.)

Az eset nagyon megrendített, mert hosszú pályám során ez volt az első – és szerencsére egyetlen – halállal végződő történet. Ha ezek a szülők, a lányuk érdeké-ben, felvállalták volna a *lelki fejlődés* közös és nehéz útját, akkor másképp alakul mindhármuk élete, talán még a tragédia is elkerülhető lett volna.

A statisztikák szerint Magyarországon évente 25 ezer gyermek elhelyezéséről döntenek váláskor. Ez 70-80 ezer embert érint közvetlenül, lelkileg és morálisan egyaránt.

AZ ELLÁTÓ RENDSZER ÉS A KÖRNYEZET SEGÍTSÉGE

Számomra alapelv volt, hogy a közvetlen (hivatalos) kapcsolat lezárulása után is nyomon kövessem korábbi gondozottjaim életét. Különösen azokét, akikre annyi időt és energiát fordítottam! Vallom, a legtöbb gyermektragédia a szülőtől kapott rossz út-ralalóából eredeztethető.

A napokban megint összefutottam az egykori családgondozóval és megtudtam, hogy Tami egy súlyos – sajnos a sokadik – bélfertőzésébe belehalt. Pár nappal a hu-szzonegyedik születésnapja előtt; vagyis *kö-zel tizenkét évig* tartott ennek az édesanyának a küzdelme a lánya életben

Vége a bemutatónak.